

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Adverbiers syntaks i ordbøger	
Forfatter:	Sanni Nimb	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 8, 2006, s. 283-299 Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, Sønderborg 24.-28. maj 2005	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Adverbiers syntaks i ordbøger

The lexical syntactic properties of Danish adverbs. This paper investigates the individual syntactic properties of Danish adverbs on the basis of recent Scandinavian grammar descriptions as well as extensive corpus investigations. The main goal is to clarify which types of syntactic information to describe in the lexical entries of adverbs, in a computational lexicon as well as in a learners' dictionary of Danish. On the basis of the investigation, a lexical description model for the word class is proposed and afterwards applied for the description of 217 monosemous adverbs. Five main syntactic groups of Danish adverbs are presented on the basis of the lexicon. But still we find lots of syntactic differences between lemmas belonging to the same group, even between synonymous lemmas which one might expect to have the same syntactic behaviour – this underlines that adverbs have very individual lexical properties.

1. Indledning

Hvilke individuelle leksikalske egenskaber har adverbier hvad angår syntaks? Hvilke positionsmuligheder i en sætning eller muligheder for at indgå i forskellige slags syntagmer har de for eksempel? Og hvad må nødvendigvis oplyses om det enkelte adverbium i et sprogteknologisk leksikon for at et grammatikprogram kan håndtere adverbiet syntaktisk korrekt? Adverbialer og dermed også adverbier er nemlig meget ofte årsag til syntaktisk tvetydighed i automatisk analyse af dansk. Ligeledes kan det være svært at placere dem korrekt ved automatisk produktion af danske sætninger. Dette problem opstår fx nemt i maskinoversættelse fra engelsk til dansk da placeringen af adverbier er forskellig i de to sprog. Sætningen *Mark rode a bicycle on the day of the transit strike willingly* (Ernst 2003) skal således ikke oversættes til **Mark cyklede på dagen for transport-strejken gerne*, men derimod til *Mark cyklede gerne den dag der var transportstrejke*. Også en person der ikke har dansk som modersmål, har brug for grammatiske oplysninger om adverbier for at kunne håndtere dem korrekt – men hvilke er leksikalsk betinget og derfor nødvendige at angive i en ordbog? Dette er det hovedspørgsmål der er søgt besvaret i et ph.d.-projekt finansieret af Nordisk Sprogteknologisk Forskningsprogram (NorFA) og afsluttet i foråret 2005. Ideen til emnet for afhandlingen opstod i opstartsfasen af STO-projektet (Braasch 2006) hvor en stor sprogteknologisk ordbase for dansk skulle opbygges. Det viste sig nemlig at man var helt på bar bund med hensyn til det nødvendige teoretiske grundlag for at beskrive adverbiers syntaks.

I danske ordbøger finder man indimellem eksempler på at leksikografer har observeret og ønsket at give informationer om syntaktiske særtræk ved det adverbium der beskrives. Fx kan man i *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi* finde følgende om end noget upræcise beskrivelse af adverbiet *nok's* syntaks i visse

konstruktioner (understreget):

Nok ...

• {sjovt/..} **nok** udtryk for undrende eftertanke m.m.; '**nok**' står efter visse adverbier og gør at de kan stå andre steder i sætningen end ellers • underligt nok har jeg ikke hørt fra ham siden • jeg har sjovt nok også haft sådan en

Også i *Den Danske Ordbog* kan man finde syntaktiske oplysninger om et adverbium, fx for *alene*, bet. 1 (understreget):

alene² adv.

1 udtrykker en begrænsning som udelukker andre muligheder = udelukkende, kun [ofte efter nægtelse]; typisk: ~ af den grund, ~ fordi, ene og ~ □ *Konkurrencen gælder ikke alene æren men også på længere sigt en masse penge* AarhSt85

• udtrykker at der er tale om én og kun én mulighed = ingen anden end, intet andet end [NGN/NGT alene] □ *han alene havde besiddet den fornødne sjælsstyrke til at vriste sig fri* PRønJen89.

I *Macmillan English Dictionary for advanced learners* finder man også syntaktiske angivelser ved hørfrekvente adverbier, fx som her ved *enough* og *hardly*:

Enough can be used .. as an adverb (after an adjective, adverb or verb): *The rope isn't long enough* **She didn't move quickly enough* **You haven't practised enough*.

Hardly comes before the main verb of a sentence, but when there is a modal or auxiliary verb, **hardly** usually comes after it: *I can hardly breathe* **You have hardly done any work*. In stories and in formal English **hardly** is sometimes used at the beginning of a sentence before an auxiliary verb: *Hardly had she begun to speak, when there was a shout from the back of the hall*.

I ph.d.-projektet har jeg ønsket at få helt præcist overblik over hvad en leksikograf egentlig bør undersøge og beskrive for det enkelte danske adverbium når han/hun skriver sin ordbogsartikel eller opbygger en datamatisk ordbase. Samtidig har jeg ønsket at undersøge en stor gruppe adverbier for de egenskaber jeg konkluderede, var relevante, for at se om adverbier fordeler sig i veldefinerede syntaktiske klasser, eller om de snarere opfører sig meget individuelt. Endelig mente jeg også at det var interessant at undersøge om oplysninger i leksikonnet kan fjerne en del af problemerne med syntaktisk tvetydighed ved automatisk analyse af danske sætninger med adverbier.

I denne artikel gennemgås først en række væsentlige egenskaber ved adverbier, dels ud fra beskrivelser af dem i udenlandske sprogteknologiske ordbøger for adverbier og nyere skandinaviske grammatikker, dels ud fra korpusundersøgelser af

en række danske adverbiers syntaktiske opførsel. Ud fra gennemgangen opbygges en række træk med tilhørende værdier som ordklassen på en systematisk måde kan beskrives ud fra. Dernæst præsenteres nogle hovedgrupper som 217 monoseme adverbier der blev beskrevet ud fra disse træk, fordeler sig på. Samtidig vil jeg vise hvor individuelt de enkelte ord rent faktisk opfører sig.

2. Beskrivelsesmodel for adverbiers syntaktiske leksikalske egenskaber

Modellen til beskrivelsen af adverbiernes syntaks følger STO-leksikon-modellen (se Braasch 2006). Det vil sige at lemmaselektionen er foretaget ud fra Den Danske Ordbogs (2003) lemmakandidatliste¹ (1202 adverbier) med et krav om en frekvens på mindst 20 i Den Danske Ordbogs korpus på 40 millioner løbende ord (se www.dsl.dk). Dette betød at i alt 910 adverbier på lemmakandidatlisten skulle medtages i STO. Blandt disse 910 adverbier finder man selvfølgelig de ægte adverbier (fx *måske*, *nøje* og *altid*), men også visse præpositionsfraser (fx *i dag*, *i går* og *for øvrigt*) samt visse regelmæssige (-t) afledninger af adjektiver (fx *forskelligt*). Desuden finder man adverbier der samtidig er præpositioner (fx *på* og *i*). Det var også et krav i STO-projektet at den pågældende syntaktiske egenskab – fx at et bestemt præpositionssyntagma var komplement til lemmaet – skulle være rimeligt repræsenteret i de korpusser som STO-projektet benyttede i det leksikalske arbejde (fortrinsvis Berlingske Aviskorpus (1999), men også Korpus 2000 blev konsulteret). Dette princip gælder også for beskrivelsen af adverbiers syntaktiske egenskaber.

I STO-leksikonnet udtrykkes et lemmas syntaktiske egenskaber som attribut-værdi-par i tabeller i en database. Leksikograferne anvender i det praktiske arbejde tekniske strengværdier, såkaldte deskriptorer. Et eksempel på en deskriptor er ‘Dn2GP-af’ for substantiver der syntaktisk opfører sig som fx lemmaet ‘navngivning’ (NGN’s navngivning af NGN/NGT). D står for ‘Deskriptor’, ‘n’ står for ‘noun’, ‘2’ står for antallet af komplement (subjekt og objekt), ‘G’ betyder at subjektet (eller objektet) for verbalsubstantivet kan være en genitiv, og endelig står ‘P-af’ for at der er tale om et objekt i form af en præposition ‘af’ og en styrelse i form af et substantiv. Deskriptorerne til beskrivelsen af adverbierne skal opbygges på lignende måde – der skulle altså laves et inventar af forskellige træk der kunne sættes sammen til forskellige deskriptorer efter behov. Leksikografen skal så tildele lemmaet netop den deskriptor der dækker det pågældende adverbiums syntaktiske egenskaber (eller udforme en ny hvis adverbiet opfører sig anderledes end de hidtil beskrevne lemmaer). Den information der ligger i hver type deskriptor, kan så efterfølgende omsættes til attribut-værdi-par i den databasestruktur som en sprogteknologisk ordbog er opbygget af – eller for den sags skyld omsættes til

¹ Lemmakandidatlisten blev stillet til rådighed af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og indeholder lemmaer markeret med ordklassen adverbium fra bl.a. *Gyldendals Store Dansk-Engelsk Ordbog* og *Retskrivningsordbogen*.

konstruktionsoplysninger i en almindelig ordbog. Men hvilke syntaktiske egenskaber skal disse adverbiumsdeskriptorer så udtrykke?

2.1. Syntaktiske egenskaber: Hvilket led modificerer adverbiet, og hvor står det i forhold til denne kerne?

Hovedegenskaben ved adverbier er hvilken type led det modificerer. Der skal derfor som udgangspunkt være en ny deskriptor for hver type syntagme der er mulig som kerne, og deskriptoren skal selvfølgelig angive hvilken type det drejer sig om. Svenska Akademiens Grammatik, herefter SAG (Teleman et al. bind 2 (1999:625)), nævner at adverbier kan modificere verbalfraaser, sætninger, adjektiver, adjektivfraser, participiumsfraser, adverbiumsfraser og substantivfraser. Norsk Referanse-Grammatikk, herefter NRG (Faarlund et al. (1997:451)), nævner desuden præpositionsfraser (*de bor næsten i centrum; Dette tilbudet gjelder bare i januar*) samt determinativer (*også den andre mannen, næsten alle nålevende mennesker*). I leksikonmodellen besluttede jeg, dels ud fra de grammatiske beskrivelser, dels ud fra korpusundersøgelser (udtræk på 100-120 tilfældige konkordanslinjer i Berlingske aviskorpus 1999) af 49 adverbier fra alle betydningsområder, at det i hvert fald var nødvendigt at beskrive de typer af modifikation der er nævnt i tabel 1.

Syntagmetype der modificeres af adverbiet	Lemma-eksempel	Eksempel: <i>adverbium modificeret led</i>
adverbium	<i>meget</i>	<i>Meget <u>ofte</u> gik han i byen</i>
'nøgent' adjektiv	<i>ganske</i>	<i>ganske <u>stort</u> var huset</i>
adjektivsintagme, herunder participum	<i>sikkert</i>	<i>Den <u>sikkert meget trætte</u> mand satte sig ned Netop <u>ankommet</u> gik han over til døren</i>
præpositionssyntagme	<i>lige</i>	<i>Lige <u>ved indgangsdøren</u> stod en stol</i>
substantivsintagme, herunder determinativ (da det ofte er syntaktisk tvetydigt)	<i>kun</i>	<i>Kun <u>oplysning og information</u> hjælper Også <u>de</u> gamle mænd var trætte</i>

Tabel 1.

Hvad angår modifikation på verbums- eller sætningsniveau, var der visse vanskeligheder. Togeby (2003) skelner fx her mellem fire niveauer. Han nævner at mådesadverbier udgør en del af de valensbundne led til verbet på samme måde som fx et objekt, og at det modificerer verbet inklusive dets øvrige valensbundne led (s. 50 og figurerne s. 51 samt 268). Retningsadverbier udgør derimod en inkorporeret del af selve verbet ifølge Togeby (2003:71). Derudover modificerer den gruppe som han kalder 'udsagnsadverbialer' (fx tids- og stedsadverbier), hele propositionen, hvorimod 'ytringsadverbialer' samt negationer og logiske operatorer modificerer hvad

han kalder 'udsigelsens realitetsstatus' (2003:50). I den leksikalske beskrivelsesmodel besluttede jeg kun at skelne mellem tre niveauer, nemlig modifikation af selve det leksikalske verbum, hele verbalet eller hele sætningen, idet der til gengæld blev opstillet præcise syntaktiske kriterier for hvornår adverbiet modificerer hvilket af de tre typer syntagme. Adverbiet modificerer således selve verbet når det er i stand til at fungere som partikel i en partikelverbumskonstruktion (*eleverne tog bøgerne frem; blomsten gik ud*). Det gør det også hvis det er i stand til at stå på en plads mellem det infinitive verbum og en sådan partikel (*han havde slået ordet omhyggeligt op i ordbogen*). Også adverbier der kan erstatte et præpositionsobjekt eller et bundet adverbial, modificerer selve verbet (*han havde selv tænkt derpå, han tog derhen*). Adverbiet modificerer derimod hele verbalet, dvs. verbet inklusive dets komplement, hvis det ikke opfylder betingelserne ovenfor, men stadig godt kan stå i en infinitiv-sætning (som fx *nu* kan: *at opgive projektet nu ville være ærgerligt*). Endelig modificerer det hele sætningen hvis det ikke kan stå i en infinitivsætning, som fx *faktisk* og *absolut* ikke kan (**at opgive projektet faktisk ville være ærgerligt* over for *projektet blev faktisk opgivet*; **at ville absolut i biografen er irriterende* over for *han ville absolut i biografen*).

2.2. Adverbets position i forhold til dets kerne

Ud over at man skal angive i ordbogen hvilket eller hvilke led adverbiet kan modificere, er det også nødvendigt at informere om adverbets positionsmuligheder i forhold til det/de pågældende led. Her er det igen nødvendigt at skelne mellem adverbier på sætningsniveau og adverbier der modificerer øvrige syntagmetyper. I de sidste tilfælde står adverbiet altid enten før eller efter sin kerne. Hvis man ser på tilfælde hvor det står før, finder vi nemt eksempler i dansk når kernen er et adjektiv eller participium (*meget glad; vel ankommet*), et adverbium (*næsten aldrig*), et substantivsyntagma (*kun mændene var til stede*) og et præpositionssyntagma (*lige ved indgangsdøren*). SAG (bind 4:154) nævner derudover at visse typer adverbier der denoterer approksimation, kan præmodificere finitte verber: *Han {nästan/så gott som/likksom/mer eller mindre/praktisk taget} somnade under föreläsningen*. Dette gælder også for dansk (*man nærmest freder etaten i de år rammen omfatter; begejstringen for Lis Sørensen næsten væltede huset; De [: cafépersonalet] bare lissom ved med sig selv, at dette er kun et job, de har, til de om senest trekvart år står foran eller bagved kameraet* (alle Berl99)).

SAG (bind 4:160) nævner også at visse bisætningstyper, nemlig de nominelle og de adverbelle (men fx ikke de relative), kan præmodificeres af et adverbium. Dette gælder også for dansk: *Denne proces er meget omstændelig, især når der er flere lande indblandet; Tilgang af nye officerer er nødvendig, også hvis forsvaret skal beskæres, for at sikre en jævn aldersfordeling* (begge Berl99). Endelig nævner SAG at adverbier kan modificere infinitive verbalsyntagmer. Dette gælder også for dansk: *Alene at*

sende en helikopter i luften koster omkring 20.000 kr.; Han fortsatte arbejdet med især at værne om fællesskabets værdier (begge Berl99).

Det er altså nødvendigt også at kunne beskrive i ordbogen om et adverbium kan præmodificere et finit verbum, en bisætning (med forskellige bisætningsindledere) samt et infinit verbalsyntagne. De såkaldte 'fokuserende' adverbier som de netop nævnte adverbier er eksempler på, bliver i det hele taget behandlet indgående i SAG (se fx bind 4:152). Betydningsmæssigt fremhæver denne type af adverbier selve det led der modificeres, idet der sammenlignes med en anden mængde i konteksten eller diskursen. Selvom fokuserende adverbiers prototypiske placering i svensk er foran det led der modificeres, skriver SAG (bind 4:156) at '*De flesta fokuserenda adverbial kan stå postfokalt, dvs. omedelbart efter det fokuserade led*'. I dansk er dette ikke nær så udbredt som i svensk, og jeg vil derfor ikke komme nærmere ind på alle de svenske tilfælde her, men blot liste de forskellige typer af dansk postmodifikation, både mht. fokuserende adverbier og andre typer af adverbier:

Adjektiv: *at være træt nok*

Adverbium: *at løbe hurtigt nok*

Præpositionssyntagne: *I Asien derimod er der udsigt til stabilisering*

Substantivsyntagne: *Nyheden alene vil ikke kunne skabe et blad; Alle borde udenfor var optaget*

Det der i visse tilfælde opfattes som postmodifikation på sætningsniveau i SAG, vil jeg opfatte som et topologisk fænomen der bør beskrives ud fra positionsmuligheder i et sætningsskema. Både SAG, NRG og Togeby (2003) beskriver positionsmuligheder på sætningsniveau og er enige om at et adverbium kan stå både i initialfeltet (fundamentfeltet), i midtfeltet (neksusfeltet) samt i slutfeltet i sætningen, men ingen af grammatikkerne er helt udtømmende mht. positionsmulighederne. Togeby opererer godt nok med en særlig plads til mådesadverbier samt med en fælles plads for retningsadverbier og præpositionelle objekter, men angiver i øvrigt ikke i detaljer hvordan adverbierne i slutfeltet fordeler sig på forskellige pladser hvis der både er et adverbium som mådesadverbial, et som partikel, et som retningsadverbial og et som frit adverbial i slutfeltet. NRG opfatter eventuelle adverbier på en plads foran objekter som en flytning fra den 'rigtige' plads i slutfeltet fordi man i norsk sjældent har adverbier på denne plads. På linje med SAG betragter NRG partikler i partikelverbalskonstruktioner som præpositioner og ikke adverbier. I svensk har man slet ikke den plads der i dansk svarer til mådesadverbialpladsen.

Hansen og Heltoft (endnu ikke udkommet) beskriver derimod meget detaljeret hvorledes adverbierne fordeler sig topologisk i en dansk sætning hvis alle muligheder udnyttes i en såkaldt maksimalsætning. Tabel 2 illustrerer pladserne ud fra min eksempelsætning: *Egentlig havde du vist endnu ikke slået dig ordentligt ned derovre dengang.*

Egent- lig	havde	du	vist endnu	ikke	rigtig	slået	dig	ordentligt	ned	derovre	dengang
funda- ment- felt			sætningsadv. og/eller frit adv. i tema- position	negation	adver- bium i fokus- position			mådes- adv.plads	parti- kel- plads	bundet adv. plads	slutfelt
neksusfelt											

Tabel 2.

Disse positionsmuligheder skal altså angives for hvert V, VP- eller S-modificerende adverbium i ordbogen:

1. Fundamentfeltet: *Her har jeg placeret et bord; Desværre gik han hjem.*
2. Temaposition i neksusfeltet (positionen til venstre for negationen): *Han har igen ikke afleveret brevene til tiden* (jeg skelner i modsætning til Hansen og Heltoft ikke mellem sætningsadverbium og frit adverbium da det ikke er muligt at lave et syntaktisk defineret skel).
3. Fokuspositionen i neksusfeltet (positionen til højre for negationen): *Der har ikke her været plads til at gentage den skildring, jeg tidligere har givet* (Ber199).
4. Mådesadverbialpladsen mellem objekt og partikel: *Han havde ryddet værelset omhyggeligt op.*
5. Partikelpladsen, efter mådesadverbialpladsen og før bundne adverbialer: *Han sendte brevene hurtigt ud til kunderne; Han læste omhyggeligt op af Bibelen.*
6. Fællespladsen for bundne adverbialer (inklusive præpositionsobjekter), efter en eventuel partikel i partikelverbsumkonstruktioner: *Han læste omhyggeligt højt derfra; han tænkte længe derover; han gik hurtigt hjem derfra.*
7. Slutfeltet, efter alle bundne adverbialer: *Han var gået hurtigt hjem derfra forleden.*

2.3. Øvrige syntaktiske egenskaber

Ud over modifikations- og positionsmulighederne er der også andre syntaktiske egenskaber for adverbier som er relevante at beskrive i ordbogsindgangen. Hvis man ser på de informationer der er medtaget for adverbier i det spanske PAROLE²-leksikon (som ud over det italienske var det eneste af PAROLE-leksikaene med detaljerede syntaktiske informationer for adverbier (Internettet (2005, a og b)), er mange af de samme oplysningstyper også relevante for danske adverbier. Fx er det for de adverbier der kan modificere hele sætningen, relevant at beskrive om det kan stå i spørgende sætninger eller ej, eller om det måske ligefrem kræver en spørgende

² PAROLE var et morfologisk og syntaktisk ordbaseprojekt for 12 EU-sprog.

sætning. Adverbierne *hellere* og *ligeledes* kan således godt optræde i spørgsmål (*vil du hellere komme senere?; er den anden væg ligeledes dækket af reoler?* (Berl99)), hvorimod adverbierne *desværre* og *sandelig* ikke kan (**kom han værre for sent?; *har han sandelig ret?*).

Det spanske PAROLE-leksikon indeholder også information om hvorvidt et adverbium kan topikaliseres i en sætningskløvning. Dette fænomen beskrives også i Togeby (2003:269) samt i SAG (bind 4:151) og NRG (1090). Fx optræder adverbierne *derfor* og *dengang* ofte i sætningskløvninger (*det er derfor han gør det; det var dengang han opdagede det*) hvorimod adverbierne *desværre* og *eksempelvis* ikke kan indgå i en sådan konstruktionstype.

Om adverbiet selv kan modificeres af et andet adverbium, dvs. om der syntaktisk set er mulighed for et adled til adverbiet, skal også angives i leksikonindgangen (se fx SAG (bind 2:637)). Således kan *nøje* modificeres af fx *meget*, hvorimod man ved korpusundersøgelser kan konstatere at et adverbium som *ekspres* ikke forekommer med noget adled.

Zinsmeister og Heid (2003) beskriver hvordan det i tysk er leksikalsk betinget om et adverbium kan udgøre prædikativet i en prædikativkonstruktion. Det er det også i dansk, fx har adverbierne *hjemme* og *undervejs* denne evne (*han er hjemme; han er undervejs*), hvorimod et adverbium som *ihjel* ikke har den (*han frøs ihjel og han kedede sig ihjel*, men ikke **han var ihjel*).

De førnævnte korpusundersøgelser viste desuden tydeligt at nogle adverbier stiller særlige krav mht. negativ/spørgende eller positiv sætningskontekst. Fx kan *nogensinde* kun optræde i negativ/spørgende sætningskontekst, hvorimod *bestandig* kun optræder i positiv sætningskontekst (negativ sætningskontekst defineres her som tilstedeværelsen af *ikke*, *ingen*, *ingenting*, *intet* eller *aldrig* i sætningen, men kan dog også forekomme med andre begrænsende udtryk, fx *næppe*, *uden* etc.). Selv når et adverbium modificerer fx et adjektiv, kan det stille et sådant krav. Fx kan et adjektivsyntagme med adledet *synderlig* kun optræde i negativ sætningskontekst, som fx i sætningen *han var ikke synderlig imponeret* (Berl99).

Det spanske PAROLE-leksikon indeholder information om eventuelle komplementter til adverbiet. Også SAG (bind 2:637; bind 3:635) beskriver hvordan adverbier kan have en efterstillet bestemmer i form af et bundet adverbial (*tillsammans med dem*, *mindre end den där*). Denne type information skal også med i leksikonnet da dette også gælder danske adverbier, idet jeg også regner ikke-bundne led for komplementter hvis dette led ikke kan stå alene. Adverbiet *desværre* tager således et komplement i form af et fakultativt præpositionssyntagme indledt med *for* (*desværre for ham var hun gået*), og adverbiet *væk* tager ligeledes et fakultativt præpositionssyntagme, i dette tilfælde indledt med *fra* (*han gik væk fra vejen*).

Når et adverbium efterfølges af et andet tæt relateret adverbium, nævner SAG at der normalt er to mulige analyser: Enten opfattes det sidste adverbium som værende

komplement til det første, eller også kan de sammen analyseres som en koordineret adverbiumsfrase. Konstruktionen *Här där jag står* er et eksempel på dette (SAG, bind 3:636). På dansk har man et eksempel som *han står her udenfor*. I leksikonnet vil det sidste adverbium blive beskrevet som et komplement, men kun hvis det er hyppigt forekommende i korpus. Ifølge SAG (bind 3:638) kan adverbier i svensk tage følgende tre typer af komplementer:

- a) underordnet syntagma indledt med *än* eller *som*: *mer än, så (bra) som, lika (bra) som; hon sprang fort som vinden* (svarende til dansk *mere end; lige så god som; hun løb hurtigt som vinden*);
- b) præpositionssyntagma: *Vi har för höga skatter för att dom ska trivas här* (svarende til dansk *vi har for høje skatter til at de kan trives her*) og
- c) underordnet sætning: *Vi har äntligen kommit därhän att vi kan börja förhandla* (svarende til dansk *vi er endelig kommet derhen hvor vi kan begynde at forhandle*).

I tabel 3 gives en samlet oversigt over hvilke komplementtyper danske adverbier, i lighed med de svenske, kan tage:

Komplementtype	Indledt af	Eksempel
adverbium	%	<i>lidt <u>væk derfra</u> lå et andet hus</i>
underordnet frase	end, så X som, som	<i>Han løb <u>hurtigere end før</u>, huset var <u>lige så stort som det andet</u>,</i>
underordnet sætning	hvor, når..	<i><u>berinde hvor jeg står</u> er der varmt <u>nu når du siger det</u> er her faktisk varmt</i>
præpositionssyntagma med substantiv som styrelse præpositionssyntagma med infinitivsætning som styrelse	til, med, af etc.	<i>han gik <u>sammen med hende mest af alt</u> er jeg træt <u>heldigvis for hende</u> gik han der er penge <u>nok til</u> at købe pc'en</i>

Tabel 3.

Tabel 4 viser en opsummering af alle de typer af syntaktiske egenskaber som bør medtages i et syntaktisk leksikon for adverbier. I højre kolonne ses den forkortelse for egenskaben som skal indgå i deskriptorernes opbygning, jf. kapitel 2.

Informationstype	Muligheder	Værdi
Hvilken type syntagme modificeres?	adjektiv adjektivsyntagme adverbium præpositionssyntagme substantivsyntagme verbum verbalsyntagme sætning	_ADJ _ADJP _ADV _PP _NP _V _VP _S
I hvilken position står adverbiet i forhold til dette syntagme?	Hvis syntagmet er ADJ, ADV, PP el. NP: præ- eller postmodifikation (eller begge muligheder, indikeret med +Post) Hvis syntagmet er V, VP el. S: præmodifikation af finit verbum præmodifikation af bisætning indledt med X præmodifikation af infinitivsætning både præmodifikation samt mulig i slutfeltet af infinitivsætning Pladser på sætningsniveau: fundament neksusfelt både før og efter negation kun temaplads i neksusfelt kun fokusplads i neksusfelt mådesadverbialplads partikelplads bundet adverbialplads slutfelt	Præ Post +Post Præfinit PræsubCl-når/ hvis.. finf +finf F N Te Fo Må P BA S
Kan adverbiet modificeres af et andet adverbium, fx af 'meget', 'næsten' eller 'lidt'?	ja nej	m %
Er adverbiet i stand til at optræde i kløvning?	ja nej	ExC %
Er det i stand til at udgøre prædikativet i en prædikativkonstruktion?	ja nej	pred %
Stiller adverbiet særlige krav til konteksten?	positiv negativ nej	pos neg %

Tager adverbiet et (evt. obligatorisk) komplement?	nej komplementet er obligatorisk komplementet er - et andet adverbium - en underordnet frase indledt af X, fx 'end' - en underordnet sætning indledt af X, fx 'når' - en præposition (fx 'med') + substantiv - en præposition (fx 'til') + at-inf	% o -adv -sp-end -sc-når -P-med -Pi-til
Kan et S-modificerende adverbium optræde i spørgsmål?	ja, også i spørgsmål ja, kun i spørgsmål nej, ikke i spørgsmål	% oblQ notQ

Tabel 4.

2.4. Leksikalsk beskrivelsesmodel

Listen over egenskaber samt de tilhørende mulige værdier i tabel 4's højre kolonne var udgangspunktet for en leksikalsk beskrivelsesmodel som 217 lemmaer i ph.d.-projektet blev beskrevet ud fra. Hvert adverbium fik tildelt de egenskaber, dvs. de værdier fra højre kolonne i tabel 4, der var relevante for netop det lemma (i en bestemt rækkefølge, som jeg ikke vil komme nærmere ind på her). Således blev de nødvendige deskriptorer som tidligere nævnt faktisk opbygget undervejs i arbejdet.

Et eksempel på en deskriptor er 'Dd1FTe_S'. 'Dd1' angiver at der er tale om en Deskriptor for et adverbium med aritet 1 (dvs. at det ikke tager noget komplement), 'F' angiver at adverbiet kan stå i fundamentfeltet forrest i sætningen. 'Te' angiver at det kan stå før nægtelsen i neksusfeltet, og endelig angiver '_S' at adverbiet knytter sig til hele sætningen. Deskriptoren 'Dd1FTe_S' dækker fx adverbierne *anstændigvis* og *endvidere*'s egenskaber: Ingen af dem kan optræde i et infinitivsyntagme, derfor knytter de sig til hele sætningen S (og ikke til VP). De er begge mulige i fundamentfeltet (*Endvidere har orkestret optrådt på en række af de store jazz-festivaler; Anstændigvis må vi [kræve, at forsvarer] må have det bedste udstyr* (begge Berl99)). De er ligeledes begge mulige før en evt. nægtelse i neksusfeltet (*Retten fandt det endvidere ikke godtgjort, at træet [medførte gener]; Venstre har anstændigvis ikke tænkt sig at pille ved [forliget]* (begge Berl99)). Hver syntaktisk indgang blev desuden forsynet med et citat. De 217 lemmaer var i øvrigt alle monoseme (i *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*) for i første omgang at undgå at blande problemer med flertydighed ind i analyserne. I tabel 5 ses et lille udsnit af leksikonnet.

allernådigst_1	Dd1posN_S	<i>Hans arbejdsgiver havde allernådigst givet ham lov til at spise og sove lidt</i>
alligevel_1	Dd1FTeS_V P	<i>Alligevel er han imod forslaget</i>
almindeligt_1	Dd1_ADJ	<i>nøgenbadning er tilladt og almindeligt accepteret, men familien var påklædt</i>
almindeligvis_1	Dd1FN_S	<i>Vi udvikler jo almindeligvis ikke autoimmune sygdomme under en infektion</i>
almindeligvis_2	Dd1_ADJP	<i>Den almindeligvis moderate russiske politiker skriver også, at han i givet fald vil anbefale [at] standse al militær-teknologisk samarbejde med USA</i>
alternativt_1	Dd1posFN_S	<i>Alternativt blendes det hele i en køkkenmaskine Boligselskabet kan alternativt købe sig fri for hjemfaldspligten</i>

Tabel 5.

Generelt var erfaringen fra arbejdet med at beskrive adverbierne i øvrigt at introspektion ikke fungerer ret godt for adverbier. Det viser sig også helt generelt ved at adspurgte informanter har meget forskelligt syn på hvad et givet adverbium 'kan' syntaktisk set. Korpusundersøgelser har derfor været helt uundværlige. Nogle gange var jeg dog nødt til at ty til introspektion, fx når jeg skulle afgøre om adverbiet tager verbalet eller hele sætningen som sin kerne, idet der sjældent er korpusforekomster af adverbier i infinitivsyntagmer. Det var heller ikke altid nemt at beslutte om en bestemt opførsel var prototypisk for et adverbium eller for sjældent forekommende i korpus til at blive beskrevet. Fx vurderede jeg at adverbiet *overhovedet ikke* kan stå efter *ikke* i neksusfeltet, idet der kun er 3 *ikke overhovedet* over for 725 *overhovedet ikke* i Berlingske korpus 1999. Derimod får *nødvendigvis* tildelt den mulighed at kunne stå før nægtelsen i neksusfeltet i leksikonnet fordi der trods alt er 18 forekomster af *nødvendigvis ikke* (godt nok over for 986 forekomster af *ikke nødvendigvis*), fx *Det handler nødvendigvis ikke bare om at skaffe flere penge* (Berl99). Man kan dog måske i virkeligheden være i tvivl om hvorvidt disse 18 forekomster overhovedet er korrekt sprogbrug. Dette leder frem til endnu et problem med hensyn til det leksikalske arbejde med adverbierne: Selvom noget findes i et korpus, er det da overhovedet korrekt? Fx finder man følgende to eksempler på *muligvis* og *velsagtens* i Berlingske Aviskorpus 1999 som i mine øjne ikke er korrekt sprogbrug (det sidste eksempel er nok en dårlig oversættelse fra svensk):

- a. ? *Velsagtens er det kun et spørgsmål om kort tid;*
- b. ? *Og Dagens Nyheter siger om stykket: Ikke noget mesterværk, men det indeholder en række paradokser og problemstillinger til muligvis at blive provokeret af, men til endnu mere at tænke over.*

Ud over at være et skridt på vejen til et fuldt leksikon med ca. 900 lemmaer gav beskrivelsen af de 217 adverbier et godt overblik over hvilke syntaktiske grupper danske adverbier kan inddeles i, samt hvor forskellige adverbierne rent faktisk er indbyrdes. Det vil jeg komme ind på i næste afsnit.

3. Syntaktiske hovedgrupper samt leksikalske forskelle

De 217 lemmaer udmøntede sig i i alt ca. 400 syntaktiske indgange idet et lemma, som tidligere nævnt, jo skulle tildeles en deskriptor for hver type af led det kunne modificere. Men rent faktisk er der temmelig mange adverbier der kun kan modificere én enkelt ledtype – nemlig næsten 50 % af lemmaerne (101/217). Dette er meget brugbar viden i datamatisk sprogbehandling idet en enkelt oplysning i leksikonnet for en stor del af lemmaernes vedkommende således gør det helt ukompliceret at fastsætte hvilket syntagma adverbiet skal tilknyttes i den automatiske syntaksanalyse.

Hvis man ser på den halvdel af adverbier der modificerer mere end en type led (116/217), opstår der nogle forholdsvist tydelige hovedgrupper, vel at mærke når man ser på præcis hvilke typer af led de modificerer. Det skal dog samtidig understreges at der er mange smågrupper af adverbier som falder helt uden for hovedgrupperne, og som jeg ikke kommer ind på her.

En af hovedgrupperne er de adverbier der knytter sig til hele sætningen, og som samtidig kan knytte sig til en adjektivfrase. Sådanne adverbier udtrykker typisk enten talerens holdning til resten af sætningen (fx *måske*), knytter to sætninger sammen (fx *ligeledes*) eller har en tidsbetydning (der kræver tempus udtrykt i verbet, fx *hidtil*). Et eksempel er *desværre* (*Der har desværre været meget stille omkring den senere tids overgreb i Kina; Jeg nåede alt i en desværre for tidlig afsluttet karriere* (begge Ber199)). Men der er mange undtagelser fra hovedgruppens prototypiske syntaktiske modifikationspotentialer. Fx kan nogle adverbier i gruppen modificere yderligere ledtyper. Et eksempel på det er adverbiet *formentlig*.

S: *Vi har formentlig kun set toppen af isbjerget* (Ber199)

ADJP: *Den formentlig ligeledes optøede fiskefilet...* (Ber199)

NP: *Formentlig et andet forhold gør, at en række østeuropæiske mærker også trygt kan stå på gaden* (Ber199)

PP: *Formentlig for første gang herhjemme, blev en reklamespot sendt ud i æteren* (Ber199).

En anden stor gruppe er de adverbier der knytter sig til adjektiver samt adverbier – de har typisk grads betydning. Denne gruppe er i øvrigt velbeskrevet i dansk grammatik. Et eksempel er *temmelig* (*Der var temmelig aggressive opkøb af euro lige efter åbningen; Den forbruger, der gemmer sine kvitteringer, når temmelig hurtigt op til denne grænse* (begge Ber199)). Men heller ikke her opfører adverbierne sig

systematisk ens, idet der er eksempler på at adverbier med grads betydning kun kan modificere adjektiver og ikke adverbier, fx *svært* (*Til gengæld er de svært tilfredse på Københavns Kommunes parkeringskontor* (Berl99); men **Han snakkede svært hurtigt*).

En tredje hovedgruppe er de adverbier der knytter sig til selve verbet på mådesadverbialpladsen, og som samtidig modificerer et adjektiv (der ofte er afledt af et participium). Et eksempel er *bredt* (*Han kommer bredt ud med sine synspunkter; [Man ønsker at] at iværksætte en bredt anlagt aktion* (begge Berl99)). Disse adverbier udtrykker mådesbetydning, men igen er der adverbier der kun kan modificere en af ledtyperne selvom de faktisk udtrykker måde; det gælder fx *forlæns* og *surt*:

Forlæns: V: *Kun hvis jeg vil pine mig selv går jeg forlæns ned* (Berl99); men ikke ADJ: **En forlæns gående mand*;

Surt: ADJ: [*Det overgår langt*], *hvad statens kommissærer tør rage til sig af skatteydernes surt indtjente midler* (Berl99); men ikke V: **Han har tjent pengene surt ind*).

En fjerde stor hovedgruppe er de adverbier der modificerer selve verbet og/eller hele verbalet, og som samtidig kan stå efter et substantivsyntagme samt optræde i en sætningskløvning. De har steds- eller tidsbetydning. *Derhjemme* er et godt eksempel:

V: *Visaet var allerede udstedt og lå derhjemme; Mine forældre vil helst have, at jeg er derhjemme* (begge Berl99).

VP: *Derhjemme sover konen og børnene stadig* (Berl99)

NP: *Konen og de to døtre derhjemme plager livet af ham* (Berl99)

Kløvning: *Det er heller ikke derhjemme, man giver plads til sin begejstring* (Berl99).

Men det er langt fra alle V- og VP-tilknyttede adverbier der følger dette prototypiske mønster, således fx ikke *nogensinde* og *tit*. *Nogensinde* kan godt optræde efter en NP, men kan ikke optræde i kløvning, hvorimod det omvendte gælder for *tit*:

Nogensinde: NP: *det er såmænd blot en måned siden, jeg fik den tætteste klipning nogensinde* (Berl99); men ikke kløvning: **Det var (ikke) nogensinde (at) jeg havde set det*

Tit: Kløvning: *Det er tit, at vores klienter er uspendende og bare slasker rundt* (Berl99); men ikke NP: **Opmærksomheden tit er et problem for ham*.

Den sidste store hovedgruppe af adverbier der umiddelbart kan udledes af de foreløbig 217 beskrevne adverbier i leksikonnet, er de adverbier som også kan modificere mere end to typer led, men som ikke hører under den forrige gruppe af V- og/eller VP-modificerende adverbier. Af de mange led de modificerer, er det ene ofte et NP eller et VP i foranstillet position. Det drejer sig om de tidligere omtalte fokuserende adverbier (SAG, bind 4:152). *Alene* er et godt eksempel på denne type

adverbium – det modificerer både NP'er, VP'er, PP'er og andre adverbier:

NP: *Alene hans udseende kvalificerer til denne status* (Berl99)

VP: *Alene at vove forsøget virkede dumdrigt* (Berl99)

PP: *Alene i Danmark er der næsten sket en fordobling af patienter* (Berl99)

ADV: *Alene derfor kan det ikke nytte noget* (Berl99).

Inden for gruppen af fokuserende adverbier er der dog stor variation mht. præcis hvilke typer af led adverbiet kan modificere. Dette gælder også for adverbier med synonyme betydninger (ifølge *Den Danske Ordbog*), fx *udelukkende* og *alene*. Begge kan modificere NP'er, VP'er og bisætninger, men *udelukkende* kan derudover også modificere adjektiver, hvor *alene* i stedet kan modificere PP'er og adverbier:

ADJ: *En ny og udelukkende (*alene) europæisk alliance bliver født ud af den gamle*

PP: *Alene (*udelukkende) i Danmark er der næsten sket en fordobling af patienter*

ADV: *Alene (*udelukkende) her i USA ville det redde flere tusind menneskeliv om året.*

Selvom man umiddelbart kan udlede disse 5 hovedgrupper af leksikonnet, er det samtidig meget tydeligt at de enkelte ord inden for hver gruppe ofte har deres eget sæt af modifikationsmuligheder. Hvis man yderligere ser på andre træk end netop adverbets modifikationsmulighed, er der også mange forskelle fra ord til ord inden for alle grupperne – og også blandt umiddelbart synonyme adverbier. Fx er der mange særtræk med hensyn til positionsmuligheder. To adverbier med meget lignende betydninger, *primært* og *fortrinsvis*, udviser fx helt forskellig opførsel mht. om de kan stå efter negation, idet der i Berlinske Aviskorpus 1999 er 36 forekomster af *ikke primært*, hvorimod der er 0 forekomster af *ikke fortrinsvis*. Man kan derfor langt fra altid erstatte *fortrinsvis* med *primært* (fx *Men skolen er ikke primært en undervisningsanstalt* (Berl99); men ikke **Men skolen er ikke fortrinsvis en undervisningsanstalt*). Andre eksempler på forskelle i positionsmuligheder er fx adverbiet *alene*, der godt kan stå efter det led der modificeres (*3.500 skal fyres i Sverige alene* (Berl99)), hvorimod to umiddelbart synonyme adverbier ikke kan (*3.500 skal fyres i Sverige *kun/ *udelukkende*). Og de fleste stedsadverbier kan stå i neksusfeltet, men ikke alle kan. Fx kan *overalt* godt (*Man har overalt fundet spor af køkkenaffald* (Berl99)), men *udenfor* og *derovre* kan ikke (*Man har *udenfor/ *derovre fundet spor af køkkenaffald*). Ligeledes kan mange adverbier stå i fundamentfeltet, men igen er det langt fra alle: *Beständig fokuserer man på det forkerte* (Berl99), men ikke **Evindeligt fokuserer man på det forkerte*; og *Formentlig har ingen læsere lagt mærke til det* (Berl99), men ikke **nok/*sikkert har ingen læsere lagt mærke til det*.

Også mht. krav til positiv eller negativ/spørgende kontekst finder man leksikalske forskelle på adverbier med synonyme betydninger. Fx finder man som tidligere

omtalt ingen korpuseksempler på *atter* i negativ eller spørgende kontekst, men masser af eksempler på *igen* (*Vore partnere ved nu, at man igen (*atter) ikke ved, hvor man har Danmark; Bliver Helmut Kohl igen (*atter) valgt som forbunds-kansler i Tyskland?* (begge Ber199)).

Alt i alt må man, når man ser på de leksikalske indgange, konkludere at der ganske vist er visse syntaktiske hovedgrupper af adverbier, men at der altid er ord der opfører sig anderledes end hvad der i øvrigt er prototypisk for gruppen. Der er faktisk stor variation fra ord til ord inden for alle grupper – også for ord med synonyme betydninger, fx mht. præcis hvilke typer af led adverbiet kan knytte sig til, præcis hvilke positionsmuligheder det har, og om det fx kræver positiv eller negativ kontekst.

4. Konklusion

Konklusionen på det leksikalske arbejde der er udført for adverbier i ph.d.-projektet, er helt klart at selvom der syntaktisk set kan udledes visse prototypiske hovedgrupper af adverbier, udviser næsten hvert eneste adverbium særlig opførsel mht. en eller flere af de undersøgte egenskaber. Man er derfor nødt til at beskrive adverbiers syntaktiske egenskaber forholdsvis detaljeret for hvert ord, både i et sprogteknologisk leksikon og i almindelige ordbøger, hvis en computer eller en person der lærer dansk som fremmedsprog, skal kunne håndtere adverbier korrekt. Selve metoden med at studere og sammenligne de fire nyere skandinaviske grammatikkers beskrivelse af adverbier viste sig i øvrigt meget udbytterig fordi de angreb adverbier fra meget forskellige vinkler og på den måde supplerede hinanden godt. Fremgangsmåden kan derfor absolut anbefales som metode til andre sproglige undersøgelser inden for skandinaviske sprog. Til sidst vil jeg gerne endnu engang understrege at korpusundersøgelser er fuldstændig uundværlige i afdækningen af adverbiers opførsel da man ifølge min erfaring sjældent er i stand til introspektivt at afgøre hvad der er udbredt i sproget, og hvad der ikke er, med hensyn til denne ordklasses syntaktiske potentiale.

Litteratur

Ordbøger:

- Den Danske Ordbog*. Bind 1, 2, 3, 4 og 5 2003-05. Ebba Hjorth & Kjeld Kristensen (red.). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Gyldendal.
- Gyldendals Store Dansk-Engelsk Ordbog* 2001. Hermann Vinterberg & C.A. Bodelsen. København: Gyldendal.
- Macmillan English Dictionary for advanced learners* 2002. Oxford: Macmillan Publishers Limited.
- Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi. 1. udgave (elektronisk version) 1999. København: Politikens Forlag.
- Retskrivningsordbogen* 1986. København: Dansk Sprognævn.

Korpusser:

- Berl99 = *Berlingske Aviskorpus*, ca. 30 mio. ord, Berlingske Tidende og Weekendavisen (årgang 1999). København.
- Korpus 2000*: www.korpus2000.dk. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Anden litteratur:

- Braasch, Anna 2006: Den danske Sprogteknologiske Ordbase og dens anvendelse i værktøj til leksikografiske formål. I denne rapport.
- Ernst, Thomas 2003: Semantic Features and the distribution of adverbs. I: Lang et al. (eds.): *Modifying Adjuncts*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft (endnu ikke udkommet): *Grammatik over det Danske Sprog*. Herunder Kapitel 18: Hierarki og ledstilling. Foreløbig version.
- Internettet 2005 a: www.ub.es/gilcub/SIMPLE/reports/parole/parole_IT.rtf Italian Lexicon Documentation.
- Internettet 2005 b: www.ub.es/gilcub/SIMPLE/reports/parole/parole_es.html Spanish Lexicon Documentation.
- RG = Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo 1997: *Norsk Referansegrammatik*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SAG = Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. 1999: *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Togeby, Ole 2003: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Zinsmeister, Heike & Ulrich Heid 2003: Identifying predicatively used adverbs by means of a statistical grammar model. I: 'CL2003, Proceedings'. Lancaster.